זהר באואר

"לקתה חייב לרפאותה"

א

איתא במשנה בכתובות[1]: "נשבית חייב לפדותה, ואם אמר הרי גיטה וכתובתה ותפדה את עצמה אינו רשאי. לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא את עצמה רשאי". והגמרא שם[2] מוסיפה: "ת"ר אלמנה נזונית מנכסי יתומים, וצריכה רפואה הרי היא כמזונות. רשב"ג אומר רפואה שיש לה קצבה נתרפאת מכתובתה, שאין לה קצבה הרי היא כמזונות". ובהמשך: "קריביה דר' יוחנן הוה ליה איתת אבא דהוה צריכה רפואה כל יומא, אתו לקמיה דר"י, אמר להו: איזלו קוצו ליה מידי לרופא וכו'". עכ"ל.

וצריך להבין כאן ב' דברים: א) מהו החלוק בין רפואה לפדיון שמופיע במשנה. ב) מה החלוק, לדעת רשב"ג (שהלכה כמותו[3]), בין רפואה שיש לה קצבה לרפואה שאין לה קצבה.

ב

בדרך הביאור נקדים מחלוקת נוספת. הראשונים כאן מביאים מחלוקת הרמב"ם ובעל ה"עטור". בעל "העטור" כותב שבין באשת־איש ובין באלמנה, קיים החלוק בין רפואה שיל"ק לרפואה שאל"ק שמופיע בגמרא. ואלו ברמב"ם נראה דחולק עליו, שכן כתב[4]: "אלמנה שחלתה אם צריכים לרפואה שאין לה קצבה הרי זו כמזונות ויורשים חייבים לה, ואם היא רפואה שיש לה קצבה הרי זו מתרפאה מכתובתה". ואלו בפרק י"ד מהלכות אישות[5] כתב: "האשה שחלתה חייב לרפאות אותה עד שתבריא". ומתוך שכאן לא חילק, משמע דס"ל שחלוק הגמרא הוא דוקא באלמנה, ואלו באי"א חייב בין ברפואה שיל"ק ובין ברפואה שלא"ק*.

בעל "העטור" מביא ראיה לשטתו מירושלמי ב"ב[6]: "תני רשב"ג אומר כל מכה שיש לה קיצבה מתרפאה מכתובתה כהדא קריבתיה דר' שמעון בר וא הוות חששא בעינא, אתא גבי ר' יוחנן א"ל קציץ הוא אהין אסייך אין קציץ מן פורניך, אין לא קציץ בעליך יהיב ליך וכו'". עי"ש. אך כבר כתבו הראשונים (הרא"ש והר"ן) שאין מכאן כדי קושיה

1. פ"ד, משנה ט'.
2. כתובות דף נ"ב, ע"ב.
3. רא"ש סימן כ"ג, רמב"ם פרק י"ח הלכה ה'.
4. שם.
5. הלכה י"ז.
6. פרק ט', הלכה ד'.

* ועיין לקמן בדעת הרמב"ם שאין זה מוכרע בדעתו./ הערת המערכת.

על שיטת הרמב״ם, דאפשר דאלמנה הוות, וכי קאמר ״בעליך יהיב ליך״ מנכסי בעליך קאמר. והריטב״א מוסיף דבאמת האי ירושלמי פליג אגמרא דילן, ואגמרא דילן סמכינן, עי״ש.

ומאידך, מצינו ראיות לשיטת הרמב״ם, אף כי בדרך הבאת הראיות נמצא הבדלים:

— הרא״ש בסוגיתנו, דייק מהגמרא שמחלקת בין רפואה שיל״ק לרפואה שאל״ק דוקא באלמנה, ואלו באי״א לא מצינו שהגמרא מחלקת כן! ולעומתו, הר״ן הביא ראיה מפשט המשנה דקתני סתמא ״לקתה חייב ברפואתה״ ולא מפליג בין סוגי הרפואות, ובע״כ צ״ל דחילוק הגמרא הוי באלמנה בלבד. (עי׳ בס׳ ״אילת־אהבים״ לכתובות שמסביר את השוני שבראיות, ותולה זאת בהסבר הרא״ש והר״ן בדעת הרי״ף בסוגיא קודמת, בענין פדיון האשה יותר מכדי כתובתה. עי״ש באריכות בסי׳ קס״ח).

על כל פנים, נמצאנו למדים שלפחות הבבלי (ולרא״ש ולר״ן גם הירושלמי) מחלקים בין אלמנה ואשת־איש, אם חייב לרפואתה אף ברפואה שיל״ק, וא״כ שוב צריך להבין יסודו של חלוק זה.

ג

מתוך עיון בדברי הראשונים בסוגיתנו, עולה כי בעצם ישנן שתי שיטות בסיסיות ועקריות במהות חיוב הרפואה ומקורו:

שיטה א׳: תוס׳[7] מסביר את החלוק של המשנה וז״ל: ״אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא את עצמה רשאי לפי שרפואה היא בכלל מזונות והרי קיבלה כנגד מעשה ידיה שעד עכשיו, אבל אינו רשאי לומר תקבל את גיטה ותפדה את עצמה לפי שלא קיבל תשלום מפירות שאכל עד עכשיו״. דהיינו: לפי תוספות רפואת האשה שהבעל חייב בה כלולה היא בחיוב המזונות.

אך אם נשאר בדברי התוספות הללו בלבד, הרי שעדיין לא תורצו כל קושיותנו. אמנם התוספות מבאר את ההבדל בין רפואה לפדיון שבמשנה, אך עדיין לא מובן: א) מדוע יש הבדל בין רפואה שיל״ק לרפואה שאל״ק הרי אם חיוב הרפואה כלול בחיוב המזונות, אזי לכאורה צ״ל שהיתומים יתחייבו גם ברפואה שיל״ק שכן הם חייבים במזונות האלמנה, ומתוך כך גם לא מובן ב) מהו החלוק בין אלמנה לאשת־איש.

בע״כ אנו נזקקים לדברי הרא״ש שהוסיף וכתב: ״אמר ר׳ יוחנן עשו הקזת דם בארץ ישראל כרפואה שאל״ק (מתוך סוגית כתובות הנ״ל), לפי שבא״י היו רגילים להקיז דם תדיר ואין לה קצבה והויא כמזונות, אבל רפואה שיש לה קצבה דמיא לפרקונא דאתי בבת אחת וכי היכי דאין היורשין חייבים בפרקונה הכי נמי לא מחייבי בה״. ולפי שיטתו הוסיף בהמשך: ״לכאורה דוקא ביתומים הוא דיש חלוק בין רפואה שיל״ק לרפואה שאיל״ק מטעם דפרישית דדמיא לפרקונא, אבל בחיי הבעל לא״. עכ״ל.

כלומר: יש בדברי הרא״ש כדי השלמה וביאור לשיטת התוספות: אמנם חיוב הרפואה כלול במזונות, אך בזה יש חלוק: רפואה שיל״ק אינה דומה למזונות שכן אתי בבת אחת, והוי בכלל פרקונה. ורק רפואה שאל״ק הוי בכלל מזונות. לפי״ז מתורצות היטב קושיותנו, מובן מהו החלוק בין אלמנה ואשת־איש, והחלוק באלמנה גופא — בעל חייב בין במזונות אשתו ובין בפרקונה, ולכן ממילא חייב בין ברפואה שאל״ק שהיא בכלל מזונות, ובין ברפואתה שיל״ק שהיא בכלל פדיונה. משא״כ יתומים דבשלמא ברפואה שאל״ק הם חייבים כיון דהוי בכלל מזונות, ובמזונות גם הם חייבים, משא״כ ברפואה שיל״ק הם פטורים כשם שפטורים מפדיון האלמנה. (ואלו ת״ק סובר שגם רפואה שיש לה קצבה הוי בכלל מזוונת, ולכן הם חייבים אף בזה, עי׳ רע״א).

7. דף נ״ב, ע״ב ד״ה ״אמרי״.

שיטה ב׳: מובא בשטמ״ק לכתובות[8]: ״כתב הרמ״ה ז״ל ומה הפרש יש בין פרקונה לרפואתה, שהשבויה משעה שנשבית נתחייב לה הבעל בכדי פרקונה ומידי דחייל עליה חיובא בבת אחת הוא, שאלו שלח פדיון שמבקשים ממנו מיד היתה נפדית, לפיכך אינו יכול לפטור את עצמו מדבר שכבר נתחייב בו, אבל רפואה לאו מידי דחייל עליה חיובא מעיקרא, שהרי אלו נתן לרופא כפלי כפליים מרפואתה לא היה יכול לרפאתה מיד, ונמצא שאינו מחויב בכל רפואתה בבת אחת, אלא בכל יום ויום הוא מתחייב בה דבר יום ביומו, ורפואת אותו היום כבר נתן ורפואת מחר עדיין לא התחייב בה, נמצא שאינו פוטר עצמו מדבר שכבר נתחייב בו, הא למה זה דומה, למזונותיה, וכשם שהוא יכול לפטור עצמו ממזונות הראויות למחר בגט שהוא נתן לה היום, כך יכול להפטר מרפואתה״ עכ״ל.

מדברי השטמ״ק עולה בהחלט כוון חדש, ושונה מזה של התוספות: ״רפואה הרי היא כמזונות״ — פירושו דמציאות ההתחייבות של שניהם היא שווה, ולא שחיוב הרפואה כלול בחיוב המזונות, אלא חיוב עצמאי שאינו קשור כלל למזונות. ויותר מפורש מצינו בדברי הרא״ה[9] דרפואה הינה תנאי ב״ד בפני עצמו. ולענינו, אמנם יש בדברי הרמ״ה כדי להסביר את ההבדל שבין רפואה לפדיון שמופיע במשנה, אך אין בהם כדי להסביר את שאר קושיותנו, שכן עדיין לא מובן ההבדל בין אלמנה לא״א, וכן החילוק בין רפואה שיל״ק לרפואה שאל״ק, שכן אם רפואה הוי תקנה בפ״ע ל״ש א״א ול״ש אלמנה, ל״ש רפואה שישל״ק ול״ש רפואה שאל״ק. בדרכו של הרא״ה, נקט גם הריטב״א, אך בדבריו יש תוספת שע״י נוכל לתרץ קושיותנו. וז״ל[10]: ״ועוד אומרים בשם ר״ח דאפילו ברפואה שיש לה קצבה חייב לרפאתה שלא חילקו בין רפואה שיל״ק אלא באלמנה לגבי יורשין שאין חיוב רפואה עליהם אלא מטעם מזונות, אבל בעלה חייב הוא לרפאתה משום תקנה דרבנן ולא מדין מזונות וכו״ ע״ש. כלומר: בשיטת הריטב״א יש מעין פשרה או שילוב של דברי התוספות מחד, ודברי הרא״ה מאידך, והחלוק הוא: אמנם היתה תקנה מיוחדת לגבי חיוב רפואתה, כדברי הרא״ה, אבל זה הוי דוקא בבעל, ואלו ביתומים לא נאמרה תקנה זו, אך הם מתחייבים ברפואת האלמנה מדין מזונות. ולפי״ז נוכל להבין החילוק בין אלמנה שבה חייבים היתומים לרפאתה רק ברפואה שאל״ק שהיא בכלל מזונות, אבל רפואה שיל״ק אינה בכלל מזונות אלא בכלל פרקונה (כדברי הרא״ש!) וכשם שאינם חייבים לפדותה כך אינם חייבים לרפאותה ברפואה שיל״ק. ואלו הבעל חייב בכל סוגי הרפואות שכן אצלו החיוב ברפואה הוא מדין תקנה מיוחדת, ובזה אין חלוקה בין רפואה שאל״ק לרפואה שיל״ק.

ד

לסיכום הדברים עד עתה: מצינו בראשונים שתי שיטות חלוקות ביסוד החיוב של הבעל ברפואת אשתו. התוספות והרא״ש* (וכן מוכח מרש״י) סוברים דחיוב הרפואה כלול הוא בחיוב מזונות ולפי הרא״ש* חילקנו בין רפואה שאין לה קצבה שהיא באמת

8. דף נ״א, ע״א.
9. דף נ״ב, ע״ב ד״ה ״כתב״.
10. ד״ה ״אינו רשאי״.

* עיין אבנמ״ל סימן ע״ט סעיף קטן ג׳ שס״ל בדעת הרא״ש דחיוב רפואה הוי תקנה מיוחדת (ולא חילק בין רפואה שיש לה קצבה לרפואה שאל״ק). ועיין ב״ש שם סק״א שס״ל בדעת הרא״ש דרפואה שיל״ק הוי ככלל חיוב פדיון. ורפואה שאיל״ק הוי ככלל מזונות. ועיין ״בית מאיר״ סעיף א׳ (״ישועות יעקב״ סק״א) שס״ל בדעת הרא״ש דכל חיוב הרפואה הוי בכלל מזונות (ועיין לקמן בהערה הבאה נ״מ בין השיטות השונות)./ הערת המערכת.

כלולה במזונות, לבין רפואה שיש לה קצבה שהיא מטעם פירקונה. ומאידך מצינו שיטה אחרת, שיסודותיה ברמ״ה, בראי״ה ובריטב״א, הטוענת כי חיוב הרפואה, הוא תקנה מיוחדת, ולפי הריטב״א חילקנו דזה הוי גבי בעל בלבד, משא״כ ביתומים יסוד חיובם ברפואת האלמנה הוא משום דרפואה כלולה במזונות, שכן אצל יתומים לא נתחדש תנאי ב״ד זה של רפואה בפ״ע. ועל פי השיטות הללו**, כל אחת בדרכה, ישבנו את קושיותנו בענין החלוק שבין רפואה שאל״ק לרפואה שיל״ק שבגמרא, והחלוק שבין אלמנה לא״א שמצינו ברמב״ם.

ה

באור בשיטת רש״י לאור הנ״ל: דברי רש״י הנוגעים לענין זה, נמצאים לכאורה בשני מקומות — במשנה ובגמרא.

נעיין תחילה בדברי רש״י במשנה (שמחלקת, כאמור, בין רפואה לפדיון). לגבי הדין בפדיון האשה שאינו יכול לומר הרי גיטך וכתובתך ותפדי את עצמך, כותב רש״י[11]: ״שאין אדם חייב לזון את גרושתו״.

במבט ראשון נראה שדבריו תואמים ממש לשיטת הרא״ה והריטב״א. דהיינו: לגבי פדיון, כיון שהחיוב חל עליו בב״א, באותו רגע שנשבית ומעיקרא, שוב אינו יכול להתחמק ולפטור עצמו ע״י שיאמר ״הרי גיטה וכתובתה ותפדה את עצמה״. אך לגבי חיוב רפואה, אמנם רש״י נוקט כאן בשם ״מזונות״ הכללי, אך בהחלט נוכל להסביר, עפ״י הרמ״ה, שכוונתו היא לצורת החיוב של רפואה שדומה לצורת החיוב שבמזונות. לענין זה שאינו מתחייב בעיקרא בב״א, אלא זהו חיוב שמתחדש מדי יום ביומו, וע״כ יכול לומר לאשתו: ״הרי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך״. ובאמת נוכל לדייק, מדבריו, במקום נוסף במשנה שכתב[12] ״שהרפואה כמזונות״.

אך כשנעיין בפירוש רש״י בגמרא[13] נמצא מפורש לא כדברינו. עי׳ רש״י ד״ה ״וצריכה רפואה״, שכתב: ״הרי הרפואה כמזונות דתרוויהו חיותא נינהו״. ומפורש יותר בד״ה ״מזונות אין להם קצבה וכו׳״, שכתב: ״הלכך רפואה... בכלל מזונות״!! כלומר: שיטת רש״י היא במפורש כשיטת התוספות, ואלו את דברי רש״י במשנה, שמשמע מהם לכאורה כשיטת הרא״ה כאמור, תירץ והסביר כבר בעל ה״הפלאה״, שכתב להסביר דבריו עפ״י סוגיית גיטין דף י״ז, ע״ב, ע״ש באורך דבריו.

ו

ביאור במחלוקת הרמב״ם והראב״ד בענין ״מוטלת על המטה״ וז״ל הרמב״ם:

״האשה שחלתה חייב לרפאות אותה עד שתבריא. ראה שהחולי ארוך ויפסיד ממון הרבה לרפואה ואמר לה הרי כתובתיך מונחת או רפאי עצמך מכתובתיך או הריני מגרשך ונותן כתובה והולך שומעין לו. ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ״.

11. ד״ה ״רשאי״.
12. ד״ה ״חייב ברפואתה״.
13. דף נ״ב, ע״ב.

• ויש עוד כמה נ״מ בין השיטות הושנות, כגון: האומרת ״איני נזונת ואיני עושה״. למ״ד דרפואה הווי בכלל תקנת מזונות — אין לה רפואה. ולמ״ד הווי תקנה מיוחדת — יש לה רפואה (ועיין אבנמ״ל סי׳ ע״ט סק״ב). וכן באומר ״צאי מעשה ידיך במזונותיך״. וכן למ״ד שרפואה שיל״ק הווי בכלל פדיון צ״ע מה הדין בבעל שפדה את אשתו, אי עדיין מחויב ברפואתה. כיוון דקיי״ל בחיוב פדיון דהווי רק פעם אחת. וכן מה הדין באדם שרפא כבר את אשתו, אם עדיין מחויב לפדות (ויש להאריך בזה טובא, ואכמ״ל)./ הערת המערכת.

בראשונים בסוגיא זו מביאים את דעת הראב״ד שהסביר דברי חז״ל בספרי[14] ״ושלחתה לנפשה — מלמד שאם היתה חולה ימתין לה עד שתתרפא״. דאיירי במוטלת על המטה. וכיון שביפת תואר אמרו, כ״ש הוא בבנות ישראל הקדושות שאם היא מוטלת על המטה אינו יכול לגרשה עד שתתרפא. ואלו המשנה בכתובות שמתירה לכאורה לגרש איירי באינה מוטלת על המטה. ע״כ.

המ״מ[15] מביא את דעת הראב״ד, וטוען כנגדו מספר דברים. ראשית הוא מעיר דהרמב״ם ודאי חולק על כך כיון שלא מצינו בדבריו חלוק שכזה. ועוד הוסיף גם ק״ו על שיטת הראב״ד: אם נכונים דבריו, המשנה או הגמרא ודאי היו מתיחסים לכך והיו מפרשים בד״א בשאינה מוטלת על המטה אבל במוטלת אינו רשאי, והרי כבר חילקו בגמרא בדין אלמנה ברפואה, בין יש לה קצבה לשאין לה קצבה, ולא חילקו כלל בשהיא אשת איש.

ולכן חולק המ״מ על הראב״ד והסיק שדין זה, שצריך להמתין עד שתבריא, הוא דוקא באשת יפת־תואר, עי״ש. אך בעצמו סיים והעיר: ״ותמהני על רבינו, למה לא הזכיר הדין ההוא בהלכות מלכים בדיני יפת־תואר״.

וכבר הקשה עליו הכס״מ, וז״ל: ״מצאתי כתבו כמדומה, שנדמה לרב המגיד דהאי ״וכל שכן בבנות ישראל הקדושות״ הראב״ד קאמר לה, ואינו כי אם מלשון הספרי, ותירוץ הרב המגיד דחוק מאוד״. ואכן בגירסת הספרי שלפנינו, מצינו מפורש שהספרי עצמו למד ק״ו זה, עי״ש. וא״כ קשה מעתה דוקא על שיטת הרמב״ם שלא פסק את הדין של הספרי, שאינו יכול תמיד לומר הרי גיטך וכתובתך ורפאי את עצמך, ולא חילק בין מוטלת על המטה לשאינה מוטלת, כשם שהראב״ד (וכן הרשב״א) חילק.

ולכן הכס״מ מתרץ אחרת, ותולה הדברים בפסק נוסף של הרמב״ם: ישנה מחלוקת בירושלמי[16]: ״אמר ר׳ יוחנן לרבנן דתמן, אתון אמרין בשם רב, יפת תואר לא התירו בה אלא ביאה ראשונה במלחמה, ואני אומר לא התירה בה אלא אחר כל המעשים, שנאמר: ואחרי כן תבוא אליה ובעלתה״. ולפי״ז הוא מסביר, שהספרי הוא דוקא אליבא דר׳ יוחנן דמפרש לקרא ד״ושלחתה לנפשה״ לגרשה בגט אחר קידושין (וכדברי הספרי שם ״ושלחת״ בגט — כדברי ר׳ יוחנן) ומש״ה יליף לה בתר הכי שאם היתה חולה ימתין לה עד שתבריא ולא יגרשנה בגט וכ״ש בבנות ישראל. אבל רבנן מפרשי לקרא מקמי קידושין, שאם לא יחפוץ בה לקדשה ישלחנה לנפשה, ובזה לא שייכא המתנה הואיל ואינה מקודשת לו! הילכך ליכא למילף מהכא מידי. והרמב״ם, בהמשך לשיטתו שמפרש הפס׳ כרבנן דלא להוי בגט[17], לא פסק גם את הדין של ״מוטלת במטה״.

אך למרות זאת נראה שעדיין הענין קשה. בשלמא הרמב״ם מובן שלא פסק כספרי, כיון שהרמב״ם כאמור אזיל לשיטתו, כדברי הכס״מ, אך מדוע הגמרא אצלנו בכתובות לא הקשתה סתירה מדברי הספרי על דברי המשנה, ולפחות אליבא דר׳ יוחנן שהספרי כמותו, ועל זה היתה הגמרא צריכה לתרץ כשם שהראב״ד תירץ — ״כאן במוטלת על המטה, כאן בשאינה מוטלת״. ועדיין הדברים צריכים ביאור.

ד

ראינו שהרמב״ם לא מביא את חלוקו של הראב״ד, אך לעומת זאת מצינו שחילק חילוק אחר וכתב: ״ראה שהחולי ארוך ויפסיד ממון הרבה לרפואה ואמר לה הרי

14. ספרי דברים ראש פרק תצ״א.
15. פרק י״ד מהלכות אישות, הלכה י״ז.
16. מכות פרק ב׳, הלכה ו׳.
17. פרק ח׳ מהלכות מלכים, הלכה ו׳.

כתובתיך מונחת, או רפאי עצמך מכתובתיך או הריני מגרשך ונותן כתובה והולך, שומעין לו, ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ״.

ה״טור״ באה״ע סי׳ ע״ט ס״א העתיק את לשון הרמב״ם, (ה״בית שמואל״ פירש דבריו, ומתוך פירושו נשמע גם הסבר בדברי הרמב״ם שהיו, כאמור המקור לדברי הטור): הב״ש מביא תחילה את דברי התוספות והרא״ש, ועפ״י זה פירש וכתב: ״ולמה שכתבתי שפיר, משום שכשהחולי ארוך מסתמא אין קצבה לרפואה והוא בכלל מזונות, לכן יכול לומר רפאי את עצמך, אבל ברפואה שיל״ק א״י לומר רפאי את עצמך כיון דהוי בכלל פרקונה ועדיין לא קיבלה כלום בעד הפירות שאכלי״.

כלומר: הב״ש הניח תחילה שהפירוש בדברי הרמב״ם וה״טור״ ב״חולי ארוך״ הוא: רפואה שאין לה קצבה. ולפי התוספות והרא״ש הסביר דבריהם שחילקו בין חולי ארוך לחולי שאינו ארוך, ועי״ש באריכות דבריו.*

על פירוש הב״ש ל״חולי ארוך״ שהוזכר ברמב״ם, שפירש דכוונתו לרפואה שאין לה קצבה, יש להקשות טובא:

א) בשטמ״ק מובאים שני פירושים ל״רפואה שיש לה קצבה״ — 1) שאינה חולה תדיר 2) ה״ה אם חולה תדיר והרופא רוצה ליקח דבר קצוב ורוצה לרפא אותה כל שעה, וכל זמן שתצטרך מקרי ג״כ רפואה שיש לה קצבה (בשם גאונים) ובעצם כבר ממעשה דר״י המובא בגמרא משמע כן, עי״ש. וה״בית שמואל״ בתחילת הסימן, הקדים וכתב פירושים אלו. וא״כ משמע שרפואה שיש לה קצבה תליא בקצבת השכר ולא באריכות הרפואה, וא״כ ״חולי ארוך״ יכול להחשב גם לרפואה שיש לה קצבה בתנאי ששכר הרפואה יוקצב מראש (אמנם הב״ש הרגיש בקושי זה וכתב: ״מסתמא כשהחולי ארוך אין קצבה לרפואתה״).

ב) הבאנו לעיל את דעתו של הרמב״ם שאין חלוק בין רפואה שיל״ק לרפואה שאל״ק אלא באלמנה בלבד. וכבר כתבנו דמצינו חילוק בראשונים במקורותיו של הרמב״ם: הרא״ש הוכיח זאת מדברי הגמרא שחילקה דוקא באלמנה, עי״ש. על פי אותו עקרון, יש לכאורה לדייק דיוק נוסף: לפי דברי ה״בית שמואל״ יש חלוק בין רפואה שיל״ק לרפואה שאל״ק, לענין רשותו של הבעל לומר ״הרי גיטך וכתובתיך ותרפאי את עצמך״. א״כ כשם שהגמרא חילקה באלמנה לגבי עצם החיוב ברפואה שיל״ק, כך היתה צריכה לחלק גם בענין זה (ולגבי אשת איש).

וכנ״ל לפי דרכו של הר״ן: הר״ זוכיח את שיטת הרמב״ם מלשון המשנה דקתני סתמא ״לקתה חייב לרפואתה״ שמשמע מזה שחייב אפילו ברפואה שיש לה קצבה. וא״כ מהמשך המשנה ״אמר הרי גיטה וכו׳ תרפא את עצמה״ נדייק אנו באותה דרך שיכול לומר הנ״ל אפילו ברפואה שיש לה קצבה.

* ועיין ב״ח סימן ע״ט ד״ה ״ואם״ שהבין ש״חולי ארוך״ הווי אילי״ק. וס״ל בדעת הרמב״ם, שמודה לדינא לראב״ד שא״א לגרש חולה. אלא שס״ל דזה דוקא אם שייך שימתין, כלומר בחולי שילי״ק. אולם בחולי שאילי״ק — ״ארוך״ א״צ להמתין. וכן עיין ״חלקת מחוקק״ סק״ב שס״ל בדעת הרמב״ם שמש״כ ״חולי ארוך״ לאו דוקא. (ועיין בסיום דברי החי״מ שם שלא ברור אם כוונתו סתם לציין דהרמב״ם לא ס״ל כספרי, או דס״ל כב״ח). ועיין ״מעשה רוקח״ שדחה דברי הב״ח וכתב שיצא לרמב״ם דין זה בחולי ארוך מדברי המשנה שכתב ״לקתה חייב לרפואתה״ ואח״כ ״ואם אמר הרי גיטה וכו״ ומשמע שקודם כל אם אפשר לרפואתה כאן חולי קצר — חייב בכך. ורק בחולי ארוך רשאי לגרשה (ולא ס״ל לרמב״ם כספרי. וכן עיין מרחה״ש (בשו״ע ״רע״א השלם״ הוי״ד על הדף) שכתב שהרמב״ם לא פסק כספרי, ומשכתב ״חולי ארוך״ דבר בהווה. ועי״ע ״בני אהובה״ מה שהסביר בדברי הרמב״ם ״חולי ארוך״./ הערת המערכת.

ח

בעקבות קושיות אלו, ובתוספת קושיותיו של האבנ״מ, נראה לענ״ד להסביר פשט אחר ברמב״ם, וע״י פירוש זה נראה דאפשר לומר כי גם הרמב״ם יסכים עם הספרי ושוב לא נצטרך להדחק בתירוצו של המ״מ.

לכאורה יש להבין מדוע הרמב״ם שינה מלשון המשנה והוסיף: ״ראה שהחולי ארוך ויפסיד ממון הרבה לרפואה, ואמר לה הרי כתובתיך מונחת, **או רפאי עצמך מכתובתיך**, או הריני מגרשך ונותן כתובה והולך, שומעין לו ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ, דבר שלא כתוב לכאורה במשנה.

אלא שבאמת נוכל לומר שהרמב״ם ס״ל שלפני שירפאנה אין הוא רשאי לגרשה בע״כ — וכדברי הספרי. אך בנוסף לזה סובר הרמב״ם שאמנם יש חיוב על הבעל לדאוג לרפואת אשתו, שתתרפא ולא תמות ורק לאחר מכן יכול לגרשה, אך מ״מ אינו מחויב לרפואתה **משלו***, וכיון שיש לה כתובה יכולה להתרפא משלה. ולכן דייק הרמב״ם ואמר: ״אמר לה הרי כתובתיך מונחת, או רפאי עצמך מכתובתיך או הריני מגרשך ונותן כתובה״ ויראה מזה שהרשות בידה במה לבחור. ולכן באמת אם היא רוצה להתרפא מכתובתה, אינו יכול לגרשה בע״כ לפי שלא יהיה מי שישגיח עליה כמותו. ולא בא הרמב״ם לשלול אלא שהאשה לא תאמר: רפאני בחינם. ולזה בא הרמב״ם לומר דיכול לומר לה ״רפאי עצמך מכתובתיך״. ובזה גם מדויקת לשון המשנה, שלא נקטה בפשטות ״אם רוצה לגרשה רשאי״ אלא בלשון זו ״אמר הרי גיטה וכתובתה ותרפא את עצמה רשאי״, והפשט, לפי הסברנו כעת את שיטת הרמב״ם, שהוא נותן בידה את הברירה: הריני נותן לך גט (—וממילא—) תרפאי את עצמך בכתובתך אם לא תרצי להתגרש, ומכיון שלגרשך בע״כ הרי איני יכול, אזי תתרפאי מכתובתיך, ובלבד שאיני חייב לרפאך מכספי. (ובזה הרווחנו גם את הקושי שהקשינו לעיל על תירוצו של הכס״מ, שכן מעתה גם המשנה מסכימה לדברי הספרי!).

וא״כ למדנו שבאמת מוטל חיוב מיוחד על הבעל לדאוג לרפואת אשתו. ומעתה צ״ע במקרה כזה: לו יצויר מקרה שהאשה תסכים להתגרש אבל לא יהיה לה ממון, כגון שאין לה כתובה. אם אז יסבור הספרי, ולפי דברינו גם הרמב״ם, שלא יוכל לגרשה עד שלא ידאג לרפואתה...

על כל פנים, מעתה דברי הספרי מיושבים הפלא ופלא: הרי כבר פסק הרמב״ם בפי״ב מהלכות אישות ה״ב שכתובה דרבנן, וא״כ הספרי שלמד מפסוק קאי אדין תורה, ומכיון שמהתורה אין חיוב כתובה, א״כ אם יגרשה היא לא תוכל הרי להתרפא מעולם, וממילא אין אפשרות לבעל לומר לאשתו: טלי כתובתיך ורפאי עצמך, כפי שהמשנה יכולה להציע! ומכיון שלבעל יש חיוב לדאוג לרפואת אשתו מדין הק״ו של ״ושלחתה לנפשה״, לכן אומר הספרי אפשרות אחת ויחידה: קודם ירפאנה ואח״כ יוכל לגרשה. משא״כ הרמב״ם, שכתב דבריו לאחר תקנת הכתובה, יכול כבר להביא את דברי המשנה ולהעמיד ביתר דיוק כאמור, את דברי הבעל לא כאולטימטום על הגירושין עצמם שכן לזה אין לו כוח, אלא על הצעת הרפואה בדמי הכתובה.

ולפי״ז נבוא לבאר גם את המשך דברי הרמב״ם, בענין ״חולי ארוך״ שהתקשו

* ולענ״ד, למרות יפיפותו של הסבר זה ברמב״ם, אין זה הסבר אמיתי. כיון שחדש שדין רפואה הוא ל״רפאות״ אבל משל האשה. ומלבד מה שנראה מכל הסוגיות והפוסקים שחיוב רפואה, הכוונה היא חיוב לשלם את הוצאות הרפוי. ושלא כדברי הסבר זה. גם עצם חדוש זה ״לרפאות״ לא ידענא מהו, וכי רופא כל בשר הוא הבעל שנטיל עליו חיוב לרפאות. ואפילו בעצם מעשה הרפוי — הרי זה עושה הרופא ולא הבעל. ולומר שכל חיוב הבעל הוא לקרוא לרופא שירפא את האשה, אבל אין כאן חיוב תשלומין, לא שמענו. סוף דבר אין אלו אלא דברי נביאות. / הערת המערכת.

המפרשים: ראינו שהבעל מחויב לדאוג לרפואתה, וכדי שיהיה לה ממה להתרפא הוא מחויב להציע את הכתובה כדי שתתרפא ממנה. ומדוע הבעל עושה כן? — פשיטא שעיקר כוונתו היא כדי שלא יפסיד ממונו בגלל הוצאות הרפואה, ולכן הוא מבקש לתת לה את הכתובה כדי שתתרפא ממנה. ועל כן מחלק הרמב"ם, שכן אם החולי הוא קצר, ולא שכיח שתעלה הרפואה דמים מרובם, וא"כ לא כדאי לאדם להציע אז לאשתו את כתובתה בדמי רפואתה, אלא ודאי ירפאנה מכספו שלו, ובלבד שלא יפסיד דמי הכתובה שהם רבים (ועוד: הרי שיש סיכוי שהיא תמות לפניו, ויזכה הוא בכתובה), לכן דיבר הרמב"ם דווקא בחולי ארוך. ולכן דייק הרמב"ם שכתב "יראה שהחולי ארוך ויפסיד ממון הרבה לרפואה". אבל אה"נ, באמת מעיקר הדין אף ב"חולי קצר" יכול לומר לה כך, אלא שאז לא כדאי לו לעשות כן.ואין הפשט שהרמב"ם בא לומר כאן רק מציאות, אלא שהרמב"ם חידש אפילו במקרה ארוך והוצאות המרפא יהיו רבות עד כדי כך שהאשה תכלה בדמי רפואתה את כתובתה עד תום, בכ"ז יכול הבעל לומר לה כן ואין הוא חייב לרפאותה משלו.